

La ràpida consolidació d'una escriptora pionera: notes sobre l'obra de Najat El Hachmi¹

Pilar ARNAU SEGARRA

Universitat de les Illes Balears

LiCETC

Resum: Parlar de l'obra de Najat El Hachmi, en ple any 2026, és parlar d'un corpus extens, premiat i estudiat, que gaudeix d'una recepció molt elevada, gairebé incomparable, tant a nivell divulgatiu com acadèmic. L'objectiu d'aquest article és fer una aproximació global i molt succinta al corpus d'aquesta autora que ha estat pionera en el marc de la literatura catalana d'origen migrant internacional.

Paraules clau: Najat El Hachmi, autora pionera, obra consolidada, literatura catalana d'origen internacional

Résumé : Parler de l'œuvre de Najat El Hachmi en 2026, c'est évoquer un corpus vaste qui a obtenu de nombreux prix. En plus, ce corpus a été largement étudié et il bénéficie d'un accueil exceptionnellement favorable, presque sans précédent, tant dans les milieux populaires qu'universitaires. L'objectif de cet article est de fournir un aperçu global et très concis de l'œuvre de cette autrice, qui a joué un rôle pionnier dans le cadre de la littérature catalane d'origine immigrée.

Mots clés : Najat El Hachmi, autrice pionnière, œuvre consolidée, littérature catalane d'origine internationale

Pour citer cet article / Para citar este artículo : ARNAU SEGARRA, Pilar, « La ràpida consolidació d'una escriptora pionera: notes sobre l'obra de Najat El Hachmi », p. 1-18, in OUADI, Ibtissam et SAGNES-ALEM, Nathalie (coord.), *Narraplus*, N°9 – Najat El Hachmi, mis en ligne sur narrativaplus.org (NEC+), juin 2026. <http://narrativaplus.org/Narraplus9/La-rapida-consolidacio-d-una-escriptora-pionera-notes-sobre-l-obra-de-Najat-El-Hachmi-ARNAU-SEGARRA.pdf>

¹ Agraeixo a Roxana Ilasca, Ibtissam Ouadi i Nathalie Sagnes-Alem la convidada a participar en aquest número especial de la revista *Narraplus* dedicat a Najat El Hachmi.

DADES BIOGRÀFIQUES ESSENCIALS

Najat El Hachmi va néixer el 1979 a Bini Sadel, un petit poble a prop de Nador, al nord del Marroc. Als set anys es va traslladar, amb la seua mare i els seus germans, a la ciutat de Vic —a prop de Barcelona— on ja vivia el seu pare. Va fer els estudis primaris en un col·legi públic vigatà, i els secundaris mentre treballava en diferents feines precàries, com per exemple netejadora d'escales, cuinera o empleada d'escorxador. Gràcies a la immersió lingüística, i al fet que als anys vuitanta Vic era una ciutat majoritàriament catalanoparlant, Najat i molts altres nens marroquins que hi havien arribat a causa del reagrupament familiar, aprengueren la llengua catalana i se la feren seua: el català va ser la seua llengua d'alfabetització, de lectures, d'aprenentatges. Anys més tard, va estudiar Filologia Àrab a la Universitat de Barcelona, on va obtenir la llicenciatura.

Actualment viu a Barcelona i es dedica exclusivament a l'escriptura (narrativa, assaig divulgatiu i col·laboracions diàries a la premsa catalana i espanyola); i també a la promoció de la seua obra literària (narrativa i assaig divulgatiu). Ha participat en múltiples congressos acadèmics internacionals, simposis, taules rodones i debats, per parlar gairebé sempre sobre temes relacionats amb les migracions i, molt especialment, sobre les dones d'origen magribí a Catalunya.

Actualment, Najat El Hachmi s'ha convertit no només en l'escriptora catalana d'origen internacional més mediàtica, sinó també en una icona en la defensa dels drets de les dones de religió o cultura musulmana, tot lluitant contra molts estereotips mitjançant una aferrissada argumentació en la que no fa concessions, la qual cosa li ha generat alguns conflictes amb els seus lectors.

ESCRITORA PIONERA

L'any 2004, i amb només vint-i-cinc anys, Najat El Hachmi publicava l'autobiografia *Jo també sóc catalana*, un volum dedicat a la llibertat de tria identitària dels migrants. A partir de la seua experiència de ciutadana catalana, nascuda al Marroc, és a dir, del que havia viscut en els seus disset anys de residència a Catalunya, l'autora hi reflexionava sobre la seua elecció de llengua, les identitats múltiples, l'exteriorització religiosa i el dol dels migrants; i ho feia des d'una

perspectiva que defugia l'exotització i, a més, que lluitava explícitament contra els estereotips occidentals sobre les dones musulmanes. L'autora hi reivindicava l'hibridisme i el respecte cap a la diversitat i la individualitat. En aquest sentit, destacava la seua patent voluntat d'escriure: sempre havia volgut ser escriptora, i el que havia estat al començament només un *divertimento*, es convertí en «un impuls incontrolat de produir textos» (El Hachmi: 2010, p. 43). A l'institut ja havia guanyat un premi literari: «Escriure havia sigut quelcom íntim i alliberador, despullar-se una mica davant els altres.» (El Hachmi: 2010, p. 43). La decepció sorgí el dia següent al lliurament, quan el diari local de Vic encapçalava la notícia amb el títol «Jove marroquina guanya un premi en català»; ella ho comentava així anys més tard: «[...] volia que m'afalaguessin, és clar, un massatge a l'ego sempre va bé, però no per ser marroquina, sinó per ser escriptora» (El Hachmi: 2010, p. 43).

Perquè l'autora es considera catalana; són els ulls dels altres els qui la veuen com a diferent. Reivindica les identitats híbrides, amb un tipus d'escriptura que s'apropa a les narratives ontològiques de les tipologies de Mona Baker:²

Ontological narratives are personal stories that we tell ourselves about our place in the world and our own personal history; they are interpersonal and social in nature but remain focused on the self and its immediate world. (Baker: 2006, p. 4)

Aquestes històries personals que descriu Baker són les que es barregen amb símbols i estructures col·lectives; és a dir, són històries personals protagonitzades per personatges femenins que no han estat subjectes actius, sinó que han estat desplaçats a un espai desconegut «and find themselves having to negotiate a major conflict between their personal narratives and those in circulation in their new environment» (Baker: 2006, p. 31).

² Baker (2006) distingeix quatre tipus de narratives: l'ontològica seria la que fa referència a la manera de narrar la nostra pròpia història personal; la pública serien les històries a nivell social i institucional, com per exemple les que tracten de la família, l'escola, els mitjans de comunicació o la nació; la conceptual seria la que es configura des dels àmbits més acadèmics; i la metanarrativa podria interpretar-se com un subtipus de narrativa pública, però condicionada pel fet que inclou conceptes històrics i culturals com, per exemple, el progrés, la civilització o la barbàrie.

LA IMPORTÀNCIA DE GUANYAR UN PREMI

L'any 2008, Najat El Hachmi guanyava el Premi Ramon Llull amb la novel·la *L'últim patriarca*. Aquest guardó —el més ben dotat de la literatura catalana d'aquells anys—, li va proporcionar una visibilitat sobtada i immensa en el sistema literari català. La nova novel·lista era coneguda fins al moment com a mediadora, com a autora d'una autobiografia que cercava un tercer espai, com a participant en actes i debats multiculturals i com a cara visible de la «ben integrada».³

El seu origen condicionava la seua plena acollida com a escriptora catalana de ficció. Durant setmanes la recepció periodística fou notable, es varen multiplicar les entrevistes a l'autora i les ressenyes d'aquesta novel·la premiada.

L'últim patriarca narra l'enfrontament entre una dona jove d'origen marroquí, criada a Catalunya, i el seu pare, un dèspota que és també un marit violent. És un *tour de force* entre dues generacions de la migració: d'una banda, el progenitor marroquí ancorat en uns valors i unes tradicions patriarcals i violentes; de l'altra, una filla que ha passat la major part de la seua vida a Occident i que no pot acceptar la submissió tirànica que li vol imposar el seu pare.

Amb *L'últim patriarca*, Najat El Hachmi es va convertir en un nou símbol de la societat catalana multicultural,⁴ i, a més, va consolidar la seua imatge pública de dona forta, de dona lluitadora contra el patriarcat musulmà tradicional. Amb això, sens dubte, la novel·lista contribuïa, voluntàriament o involuntària, a un augment de l'etnicitat literària, reforçada, sens dubte, per la imatge de la portada i per altres paratextos del llibre.

Potser a causa d'aquesta etnicitat accentuada i reduccionista, la seua segona novel·la, *La caçadora de cossos* (El Hachmi: 2011), va semblar precisament una maniobra contra aquest encasellament. En aquesta obra, l'autora perfila una història basada en els episodis

³ Julià Guillamon titularà un article a *La Vanguardia* sobre Najat El Hachmi com «La ben integrada» (29.08.2015), quan ja era un sobrenom de l'autora en els cercles literaris catalans.

⁴ Si l'escriptora i presentadora de televisió Asha Miró havia protagonitzat des de principis del segle XXI l'escena mediàtica catalana com a icona d'una multiculturalitat amable, feliç i agradosa, a finals de la dècada aquest protagonisme anirà sent assumit progressivament per Najat El Hachmi, però ja dins uns paràmetres molt més reivindicatius, que aniran amarant-se de polèmiques i rebuig creixent d'una part de la jove migració marroquina a Catalunya.

sexuals de la vida d'una dona promíscua. El sexe hi assumeix la força de l'empoderament femení: sexe significa llibertat, la llibertat de gaudir i de disposar del propi cos. En un intent de contrarestar la seua imatge icònica, El Hachmi crea una història

con una ambigüidad calculada [...]. Un relato desterrado, algo sadomasoquista que, tal vez en un exceso de agencia, en un intento desesperado de resistencia a los encasillamientos, opta por la invisibilidad diaspórica, étnica y religiosa. (Fernández Parrilla: 2014, p. 279)

Només quatre anys més tard, l'escriptora va tornar als seus orígens novel·lístics, iniciats amb *L'últim patriarca*, i va publicar *La filla estrangera* (2015), guardonada amb el Premi Sant Joan i el Premi Ciutat de Barcelona. Amb aquesta tercera obra ficcional obté novament el favor de la crítica i dels lectors. Totes dues novel·les —*L'últim patriarca* i *La filla estrangera*— són comparades sovint perquè «formen un díptic sobre la immigració, la integració i la relació entre pares i fills. La primera és una història de conflicte i d'alliberament, mentre que la segona ho és d'acceptació i renúncia» (Guillamon: 2015, p. 7).

El 2018 El Hachmi publica la seua quarta novel·la, *Mare de llet i mel*. Aquesta vegada la migració es focalitza a través de la mirada materna de Fàtima, qui, en un viatge al poble d'origen familiar, explica als seus parents les experiències viscudes en la societat de destinació. Amb *Mare de llet i mel*, l'autora completa la seua trilogia sobre la migració rifenya a Catalunya, en la qual sembla haver volgut tematitzar el fenomen migratori transgeneracionalment, atorgant una veu diferent a cada novel·la.

La seua darrera publicació ficcional ha estat *El lunes nos querrán* (2021), Premi Nadal 2021, editada paral·lelament en versió catalana com a *Dilluns ens estimaran* (2021). La novel·la, «debido al carácter subversivo de sus protagonistas frente a lo que se espera de ellas [...] está ligada a la noción de estereotipo» (Guzmán Mora: 2021, p. 111). La narració és una extensa carta plena de confidències que la protagonista —una jove de 17 anys, filla de la migració marroquina—, escriu a la seua millor amiga. Ha estat la primera producció novel·lística d'El Hachmi en castellà, cosa que es podria considerar bastant «normal», atesa la seua bona recepció en el sistema literari espanyol. No obstant això, han estat reiterades les crítiques al seu estil i a un nivell de castellà poc elaborat. Ascensión Rivas li retreia que «el texto resulta plano y en ocasiones parece que

su autora no lo hubiera filtrado de forma adecuada. El estilo es simple, a veces con coloquialismos y clichés que lo afean, y que aparecen en forma de tópicos para desencanto del lector» (Rivas: 2021). I Pere Antoni Pons, ressenyant-ne la versió catalana, coincideix en algunes crítiques amb Rivas, ja que «se li poden retreure alguns clixés –'el pes al pit', 'la bola a l'estómac'...– i alguns passatges massa plans» (Pons: 2021, p. 46). Malgrat aquestes crítiques estilístiques, les dues versions han tingut bones vendes.

Najat El Hachmi és autora també de diversos textos publicats en volums coautorials. Així, ha participat en diferents antologies, com *Veus de la nova narrativa catalana* (2010), en què Lolita Bosch aplega narracions d'una vintena d'autors de reconegut camí literari, com Sebastià Alzamora, Anna Carreras, Neus Canyelles i Jordi Llavina. El mateix any publicava dos contes en castellà: un a la revista digital mexicana *Letras libres*, titulat *Navidades musulmanas*; i l'altre al volum *El retorno/El reencuentro: la inmigración en la literatura hispano-marroquí*, a cura d'Ana Rueda, on apareixen fragments de *Jo també sóc catalana* amb el títol *Yo también soy catalana/ Jo també sóc catalana (fragmentos)* (El Hachmi: 2010, p. 243-256).

També ha publicat una obra en format digital, *La pluja damunt l'argila, entre brots de menta*, el conte que va escriure quan tenia 17 anys, i al qual es refereix a *Jo també sóc catalana* (El Hachmi: 2010, p. 43), que ha aparegut a la Biblioteca Núvol.

A més, ha traduït del francès al català i al castellà un aplec de contes del nord d'Àfrica que havien estat recollits i publicats anteriorment per Nora Aceval sota el títol *Contes libertins du Maghreb* (2008). El Hachmi els ha traduït i n'ha fet també el pròleg. Els dos volums, *Contes llibertins del Magrib* i *Cuentos libertinos del Magreb*, han contribuït, sens dubte, a alimentar una certa imatge provocadora i llicenciosa de la novel·lista.

El 2019 publicà l'assaig feminista *Sempre han parlat de nosaltres*, que du per subtítol *Feminisme i identitat*. Un manifest valent i necessari, un text on l'autora exposa, sense subterfugis i de manera molt planera, el seu parer personal sobre aspectes relacionats amb l'islam i el feminisme perquè, segons l'assagista:

Que l'islam és feminista és una mentida amb majúscules que també defensen expertes en la matèria que no han nascut ni viscut en el món musulmà. Estudioses suposadament objectives defensen en mitjans de difusió molt poderosos que la religió dels nostres pares és

una mena de paradís per a les dones. I jo sense haver-me'n adonat. Tota la vida pensant-me que si en els textos sagrats es diu que he d'obeir el marit, que valc la meitat que els meus homòlegs masculins o que la meua sexualitat ha de ser vigilada, és perquè l'islam és masclista, i ara el sermó me'l fan acadèmiques de renom que em volen convèncer del contrari. [...]

Tota aquesta mena d'afirmacions tiren molta terra al damunt de la lluita de les dones per la igualtat real, la que busca alliberar-les de totes les estructures d'opressió, la que s'encara amb la violència, la discriminació i el control de les seves vides i els seus cossos dins i fora de terres musulmanes. (El Hachmi: 2019, p. 74-75)

L'obra de Najat El Hachmi és una recerca contínua feta des del pensament de frontera: «Un pensament de frontera que serveix per entendre dues realitats diferents, una manera de fer, d'actuar, de ser, de sentir, d'estimar, una manera de buscar la felicitat a cavall entre dos mons» (El Hachmi: 2010, p. 14). La pròpia escriptora confessava, ja en el seu primer llibre, els motius pels quals escrivia:

En realitat només escric per superar les meves pròpies barreres, per navegar entre els records (i no només en aquest relat de tipus autobiogràfic, sinó en tots els relats que inicio hi ha un bocí de mi). Ho confesso: escric per sentir-me més lliure, per desfer-me del meu propi enclaustrament, un enclaustrament fet de denominacions d'origen, de pors, d'esperances sovint estroncades, de dubtes continus, d'abismes de pioners que exploren nous mons. (El Hachmi: 2010, p. 14)

La seua obra ha obtingut una recepció extraordinària, tant en els mitjans de comunicació com en l'àmbit acadèmic. Segurament la producció textual de Najat El Hachmi és l'obra d'autora catalana contemporània més investigada per part de l'acadèmia universitària estrangera, probablement seguida de la seua admirada Mercè Rodoreda. Ha estat estudiada en centenars d'articles i treballs acadèmics; en importants revistes acadèmiques indexades i en revistes culturals; en volums on s'apleguen conferències i comunicacions de congressos internacionals; en llibres sobre literatura migrant europea, etc. També en multitud de treballs universitaris de grau o de màster, i en més d'una vintena de tesis universitàries d'arreu del món.

La singularitat dels materials que treballa en la seua obra «la fan única dins el panorama de la literatura catalana, [...] els treballa bé i coratjosament» (Pons: 2021, p. 46).

LA RÀPIDA CONSOLIDACIÓ

En els aproximadament vint-i-dos anys que Najat El Hachmi duu en la palestra literària catalana, la seua obra s'ha consolidat amb celeritat. Una de les causes determinants ha estat l'obtenció de premis literaris de gran prestigi. A més, ha superat etapes literàries migrants amb una rapidesa incomparable en el marc d'aquest subgènere de literatura.

La importància dels premis literaris

Recordem que l'any 2008, Najat El Hachmi, que ja era coneguda pel volum autobiogràfic *Jo també sóc catalana* (2004), guanyava el Premi Ramon Llull de les Lletres Catalanes amb *L'últim patriarca*. Aquest guardó és un dels millors dotats en llengua catalana, i es convoca cada any conjuntament per l'editorial Planeta i el Govern d'Andorra. A més, el 2015 El Hachmi va guanyar el Premi BBVA Sant Joan per *La filla estrangera*, i el 2021 el Premi Nadal, en llengua castellana, per *El lunes nos querrán*. Sens dubte, El Hachmi és l'autora catalana d'origen internacional que ha obtingut més reconeixements literaris, i la que «ha tingut una repercussió important tant en la literatura catalana com a nivell internacional, amb molt bona crítica i públic lector» (Ballester-Roca *et al.*: 2018, p. 374).

La recepció del públic i de la crítica al Premi Ramon Llull per a *L'últim patriarca* generà un gran rebombori en els mitjans de comunicació catalans. Amb un aparell protocol·lari inhabitual, l'Editorial Planeta va presentar la novel·la el 5 de març de 2008 al Saló dels Miralls del Gran Teatre del Liceu de Barcelona. Durant setmanes es multiplicaren les entrevistes a la guanyadora, moltes d'elles centrades en els seus orígens biogràfics, en el fet que escrivia en català, i en temes relacionats amb el gènere i la rebel·lió d'una filla immigrant contra les constriccions familiars. Alguns titulars de la notícia accentuaren la seua marroquinitat, com el que aparegué l'1 de febrer de 2008 a *El País*, «Una autora de origen marroquí gana el Planeta catalán» (Punzano Sierra: 2008), o el mateix dia a l'ABC, «La marroquí Najat el Hachmi gana el Ramon Llull con *L'últim*

patriarca» (Yániz: 2008);⁵ però també aparegueren veus que defensaren explícitament la catalanitat d'El Hachmi, com la de Víctor Alexandre a *El Singular digital*, amb el titular «No és catalana, Najat el Hachmi?» (Alexandre: 2008), un article on l'autor es demanava:

Què vol dir 'escriptora marroquina'? No és prou catalana una dona que va arribar a Catalunya a l'edat de vuit anys i que ara en té vint-i-vuit? Quants anys han de passar perquè els mitjans de comunicació deixin de considerar-la una immigrant? És realment vergonyós que una autora que l'any 2004 va escriure un llibre titulat *Jo també sóc catalana*, reivindicant que se la reconegui com a tal, continuï veient-se'n exclosa per catalans obsedits a conceptuar la gent en funció del seu lloc de naixement. (Alexandre: 2008)

El diari *ABC* es posicionà críticament contra l'atorgament del premi a El Hachmi, i, durant les setmanes següents, li dedicà diversos articles amb títols sensacionalistes, com ara «La hija pródiga» (Meléndez: 2008), on li reprovava el fet d'esdevenir el que «ha declarado aborrecer: convertirse en una icona multicultural». Uns dies més tard, el mateix diari publicava «Un premio a la medida» (Porta Perales: 2008). En aquest darrer article, l'autor —que confessava no haver llegit encara la novel·la— es demanava el motiu pel qual Najat El Hachmi havia guanyat el Ramon Llull, i afegia:

Alguien podría pensar —seamos sinceros: mucha gente lo piensa— que por tratarse de una marroquí integrada en Cataluña, que habla y escribe en catalán, y cuya novela trata de las aventuras y desventuras de un padre autoritario y una hija que sufre la doble moral de su progenitor. Si bien se mira, la cosa, por razones diversas, interesa a mucha gente. Al editor, que ha desembolsado la nada despreciable cantidad de 90.000 euros con la intención de recuperarlos y obtener algún beneficio añadido —el Ramon Llull es el premio mejor dotado de la literatura en lengua catalana—, le interesa el argumento de la obra y la autora. Le interesa un argumento [...] —un valor añadido del libro—, [que] trate de una novela autobiográfica. Como la vida misma en la Cataluña multicultural en que vivimos. Una novela en que realidad y ficción se confunden. Y una mercancía —los editores han de dar cuenta a sus accionistas y es bueno que eso sea así— que puede tener su cuota de mercado.

⁵ Les reiterades al·lusions al seu lloc de naixement varen desagradar a l'escriptora, que sempre ha reivindicat la seua catalanitat, una catalanitat dins d'un món que hauria d'acceptar la diversitat d'origens. Conversa personal amb Najat El Hachmi el 4 de març de 2016 a Bolonya (Itàlia), en el marc del Simposi *La Spagna Plurale*, que va tenir lloc a la Universitat de Bolonya del 2 al 4 de març de 2016.

Del interés económico al simbólico. El libro interesa también a las autoridades políticas catalanas. En pocas palabras, la autora y su libro serían la prueba de una Cataluña integradora en que las nuevas migraciones tienen su sitio. El detalle: en unos días en que se reivindica la libertad de elección de lengua, Najat El Hachmi escribe en catalán. Por lo demás, simbólicamente hablando, la autora de la novela también tiene su valor añadido si tenemos en cuenta que en 2004 escribió un libro cuyo título es *Jo també sóc catalana*. Miel sobre hojuelas, pues. En definitiva, todos salen ganando con el veredicto del jurado. (Porta Perales: 2008).

Després de diversos comentaris més sobre el possible valor de la novel·la i sobre la necessitat de renovació de la literatura catalana del moment, Porta Perales comparava la situació de les lletres catalanes amb la de les franceses on, segons l'articulista, la renovació va venir del nord d'Àfrica: «Si en Catalunya sucdera lo mismo, un premio a la medida del editor y la política beneficiaría a la cultura y a sus consumidores» (Porta Perales: 2008).

Ràpidament es publicaren ressenyes en els suplementos culturals de la premsa catalana. Xavier Pla, a l'*Avui – Cultura*, la descrivia com «una bona novel·la, amb una primera part molt potent, una història ben portada fins al final i una llengua neta, senzilla i expressiva» (Pla: 2008); Simona Škrabec, al suplement Lletres, d'*El País*, en destacava les relacions familiars, les escenes oníriques, la visió crítica i la lluita per la supervivència (Škrabec: 2008); i Antoni Isarch, a la revista *Els Marges*, ressaltava que

L'obra guanyadora del darrer Premi Ramon Llull, al marge d'assoliments i febleses, inaugura una trajectòria novel·lística que caldrà seguir, ni que sigui per confirmar si guanya en exigència o si, pel contrari, està destinada a adreçar-se a una franja de públic majoritària amb què invariablement cal comptar per al reeiximent de la literatura catalana. (Isarch: 2008, p. 132)

Observem en les notícies sobre el Premi Ramon Llull 2008 —en entrevistes i en ressenyes posteriors— que, progressivament, la sorpresa inicial, sorgida arran del fet que una dona nascuda al Marroc escrigués en català i hagués guanyat un premi important de la literatura catalana,⁶ va anar deixant pas a un interès creixent per la seua obra. Ada Castells aportà una reflexió i advertí que «L'única

⁶ Només hem esmentat un percentatge molt baix dels textos apareguts en la premsa sobre *L'últim patriarca*. A més, a banda de les notícies, articles, entrevistes i ressenyes apareguts a nivell nacional, trobem també molts textos en la premsa local i comarcal, així com en blogs literaris, podcasts d'arxius multimèdia, etc.

manera de descobrir el valor de Najat El Hachmi és llegint-la. Això passa amb tots els escriptors, però en el seu cas és més fàcil caure en els tòpics i els etiquetatges» (Castells: 2008).

Tot plegat, la recepció periodística de l'atorgament del Premi Ramon Llull a *L'últim patriarca* fou extraordinària, i significà un abans i un després en la literatura catalana d'origen internacional de la primera dècada del segle XXI. Tanmateix, i atesa la lectura autobiogràfica i culturalista que es va fer de la novel·la, El Hachmi va intentar desmarcar-se d'aquest tipus d'interpretacions i volgué subratllar la seua condició d'escriptora per damunt de la de migrant (Bernechea Navarro: 2013a, p. 34).

A partir de la publicació de *L'últim patriarca*, i de l'èxit incomparable de vendes,⁷ Najat El Hachmi entrarà a formar part del sistema literari català, tot incorporant la seua obra al cànon més recent.

Una cursa de fons

L'escriptura vinculada a les migracions internacionals ofereix un gran nombre de categoritzacions que han generat un intens debat conceptual i nominatiu molt extens en tots aquells sistemes literaris on les produccions literàries d'autors nascuts a l'estranger esdevenen notables.⁸

En el sistema literari català «prevalece la premisa de que es literatura catalana toda aquella que se escribe en catalán, sea cual sea el origen territorial de su autor» (Arnau i Segarra: 2025, p. 169). Per tant, des d'un principi, la crítica i l'acadèmia catalanes van deixar de banda qualsevol controvèrsia sobre la natura de l'escriptura d'una autora nascuda a l'estranger com Najat El Hachmi, però també d'altres com Laila Karrouch o Said El Kadaoui, i les incorporaren sense discussions al marc de la literatura catalana més recent.

El que resulta molt interessant, però, és analitzar la construcció del fenomen literari migrant d'origen internacional a Catalunya, i molt concretament, la distribució i el desenvolupament de les diverses etapes que el conformen.

⁷ *L'últim patriarca* va ser l'obra de ficció més venuda durant la diada de Sant Jordi de 2008.

⁸ Ens referim especialment al sistema literari alemany i a l'italià. Vg. Arnau i Segarra 2027.

En un treball anterior ja vaig examinar les diferents propostes teòriques internacionals sobre la fragmentació temporal del corpus literari migrant i els trets que les distingeixen (Arnau i Segarra: 2026). Em refereixo fonamentalment a George Stoll (1998); Russell King, John Connel i Paul White (1995); Azade Seyhan (2001); Aitana Guia Conca (2007) i Miquel Pomar-Amer (2015), entre d'altres.

Si ho apliquem només a l'obra de Najat El Hachmi, percebem ràpidament que l'autora "ha cremat" etapes veloçment, és a dir que, allò que en altres sistemes literaris ha necessitat algunes dècades per a desenvolupar-se, en l'escriptura d'aquesta autora ha estat una cursa de fons.

A partir de les tesis de diferents autors, especialment Seyhan (2001), Guia Conca (2007) i Pomar-Amer (2015), proposo novament tres grans etapes en l'escriptura catalana d'arrels migrants internacionals, focalitzant ara únicament el corpus de Najat El Hachmi.

La primera fase seria aquella que podríem anomenar d'autoficció, en la què predominen absolutament els elements autobiogràfics, tot i que els textos poden emascarar-se sota un vel d'autoficció narrativa. Recordem la primera obra de Najat El Hachmi, *Jo també sóc catalana* (2004), una autobiografia novel·lada amb una gran càrrega d'espai interfronterer. En aquest cas, a més, som davant un text alligador en què l'autora s'adreça al seu fill repetidament:

Potser hauria d'explicar-te: tu ets català, però sempre tingues present les antigues arrels dels teus pares, que t'enriquiran. Tingues en compte que hi haurà gent a la teva vida que et retraurà aquestes arrels. Però quan et sentis rebutjat, fill meu, pensa en tots els amics i amigues que tens i veuràs el pes del rebuig contraposat, no sempre s'ha de ser acceptat per tothom [...] Al cap i la fi, ningú té dret a preguntar-te: i tu com et sents, més català o més marroquí? (El Hachmi: 2010 [2004], p. 92).

Françoise Lionnet (1999) parla de «autobiographical voices» per a denominar els textos autobiogràfics d'autors migrants. Segons Seyhan, aquest terme defineix

the nature of life stories composed in diasporas more accurately than autobiography or memoir, since it suggests an explicit or implicit dialogue between the writer, and the community, ancestors or family (Seyhan: 2001, p. 66).

I això és precisament el que fa El Hachmi mitjançant la seua primera publicació: exercir un diàleg entre l'escriptora, la comunitat, els avantpassats i la família. Com assenyala Andreu Domingo, som davant «vides exemplars: autobiografies migratòries» (2014, p. 288-304). Domingo observa una via que enllaça els textos autobiogràfics escrits a inicis del segle XXI per autors nascuts a l'estranger «que dediquen part de la seua producció a la reflexió sobre la immigració i la identitat nacional», (2014, p. 292) amb l'assaig *Els altres catalans del segle XXI* (2001), de Francesc Candel i Josep M. Cuenca Flores, una obra que pretén reafirmar el discurs dels autors sobre la immigració catalana, però ara som davant un discurs centrat en la població immigrada d'origen internacional. En aquest context, caldria recordar que El Hachmi és l'autora del pròleg de la versió no censurada d'un assaig de referència sobre la immigració a Catalunya *Els altres catalans* (2008b), de F. Candel, on escriu que «Una de les sorpreses del llibre és que s'hi descobreixen paral·lelismes entre la immigració de llavors i la d'ara. Es repeteixen conductes similars, es produeixen desencontres semblants» (El Hachmi: 2008b, p. 9).

Aquesta primera etapa autoficcional, amb predomini dels elements autobiogràfics, va donar pas a una fase que anomeno d'exhibició afectiva dels orígens col·lectius. Em refereixo a diferents tipus d'obres, com els nombrosos llibres de gastronomia que apareixen en el corpus d'autors d'origen migrant, com els de l'escriptora nascuda a Benin Agnès Agboton o els de l'escriptor palestí Salah Jamal. També s'hi inscriuen els llibres sobre tradicions orals, com ara els de Laila Karrouch o els de la mateixa Agboton. En el cas de Najat El Hachmi hem d'apel·lar a la seua traducció i al seu pròleg de *Contes llibertins del Magreb* (2011), de Nora Ceval.

Es tracta d'una fase en què s'indaga sobre la pròpia cultura d'origen, la qual es vol oferir al lector de la societat de residència actual com a una prova de la pervivència dels seus orígens. El Hachmi ha practicat aquesta fase també de forma oral, amb nombroses participacions en debats públics mitjançant congressos, taules rodones, actes culturals, o fins i tot pregons de festes literàries. Així, ens transmet el vincle que la lliga als seus orígens rifenys.

I la tercera fase seria la de la reivindicació de la pertinença al sistema literari català. Perquè en general, l'autor d'origen internacional que vol ser considerat escriptor, intenta allunyar-se d'aquells trets que l'encasellen en l'àmbit de la temàtica migratòria.

Vol pertànyer al sistema literari del país sense la necessitat de ser marcat com a migrant o com a fill de migrants:

Més enllà de produir textos que el vinculen exclusivament a la seua vida i als seus orígens, més enllà de ser reconegut com a portaveu dels canvis sociològics que comporten les migracions, l'escriptor vol traspassar la frontera i que se'l reconegui en la seua faceta de creador literari. Malgrat aquest desig, i els desiguals esforços que es puguin fer per aconseguir-ho, els obstacles que trobarà són immensos, i molts autors no aconsegueixen traspassar la barrera entre el que s'espera d'ells —que continuïn representant la seua cultura d'origen o informant de la problemàtica migracional des de la perspectiva de l'individu migrant— i el que ells ambicionen aconseguir —el seu reconeixement individual com a escriptors literaris. (Arnau i Segarra: 2026)

I aquest és el gran dilema de Najat El Hachmi: la seua voluntat de ser reconeguda com a escriptora catalana l'hauria d'allunyar de temes literaris vinculats estretament amb la cultura musulmana i rifa dels seus orígens, i amb les problemàtiques del col·lectiu migrant a Catalunya, però sembla que el públic lector —i les editorials— li reclamen tematitzacions literàries sobre la seua procedència. Així, en aquesta etapa trobem les seues novel·les *L'últim patriarca* (2008a), *La filla estrangera* (2015) i *Mare de llet i mel* (2018). Totes tres combinen ambientacions relacionades amb els orígens, amb la recerca identitària femenina i amb la lluita de les dones migrants per a trobar el seu espai en les societats patriarcals, tant en les societats de musulmanes d'origen com en les cristianes de la postmigració. Podríem parlar d'una trilogia sobre les tensions derivades dels conflictes intergeneracionals⁹ i de les hostilitats interculturals.

Els conflictes entre generacions s'observen, d'una banda, entre els progenitors i familiars adults, nascuts i educats al nord del Marroc i, de l'altra, les filles, escolaritzades a Catalunya, amb uns interessos nous i unes pautes de comportament que més tolerants i més properes a les actituds de la societat receptora. Les hostilitats entre les dues cultures, o entre aquells elements que les representen exteriorment i que en permeten visibilitzar les divergències, s'observen sobretot en allò més perceptible, més tangible per als occidentals, com és el fet d'usar —voluntàriament o obligada—, el vel o mocador que cobreix els cabells de les dones musulmanes. El

⁹ Ja percebem en els propis títols d'aquesta trilogia el possible conflicte intergeneracional en els mots «patriarca», «filla», «mare».

paradigma del vel és present en la major part de l'obra d'El Hachmi, —i també en la de Laila Karrouch— i en el discurs intercultural català i europeu en general.

Però quan El Hachmi es permet allunyar-se de les seues senyes d'identitat i publica la novel·la (pseudo)eròtica *La cazadora de cossos* (2011), les crítiques són feroços. Aquesta segona novel·la rebé els comentaris més severos de qui havia estat un dels grans estudiosos i divulgadors de la seua obra, Cristián Ricci:

La cazadora de cuerpos es una recreación de un tópico detrás de otro y las características que la narradora les asigna a sus distintos amantes son afines a la mayoría de todos ellos, sin matices ni profundidad, personajes huecos, vacíos; tan vacíos y huecos como dice sentirse la narradora al comienzo y al final del relato. Más allá de la ausencia de una trama y un hilo narrativo, la novela parece estar diseñada para aquellos lectores que buscan en este tipo de textos leer cómo “una mora” rompe burdamente y, de manera insultante, con su ascendencia amazigh-marroquí. (Ricci: 2014, p. 226)

La ruptura era massa radical... per a ser acceptada per alguns crítics i molts lectors que havien percebut en les obres anteriors d'El Hachmi una eina literària per apropar les dues cultures. No cal dir que, a partir de la seua tercera novel·la, l'autora va tornar a ambientar els seus escrits en les problemàtiques intergeneracionals de les joves migrants catalanes d'ascendència nord-africana. La narradora, conscientment o inconscient, ha preferit pagar aquest peatge per obtenir el favor del públic, dels crítics i de les editorials.

CONCLUSIONS

La repercussió del Premi Sant Joan de 2008 ha estat decisiva en la difusió de l'obra de Najat El Hachmi. La seua voluntat de pertànyer al sistema literari català i de ser reconeguda com a escriptora s'enfronta a un mercat editorial que demana una continuïtat en els paràmetres temàtics de la seua obra novel·lística, marcada pels efectes de les migracions i pels conflictes generacionals i culturals entre els seus orígens rifenys i la societat catalana.

BIBLIOGRAFIA

ALEXANDRE, Víctor, «No és catalana, Najat El Hachmi?», *El Singular digital*, 2008. <<https://victoralexandre.cat/article/497/no-es-catalana-najat-el-hachmi>>

ARNAU I SEGARRA, Pilar, «Discursos sobre la literatura intercultural catalana: entre l'elogi de l'exotisme i la recerca identitària», in Eusebi COROMINA y Ramon PINYOL (eds.), *Literatura Catalana Contemporània: crítica, transmissió textual i didàctica. Jornada LITCAT d'intergrups de Recerca 2014*. Treballs de la Societat Catalana de Llengua i Literatura, 11. Barcelona / Vic, SCLLL / Universitat de Vic, 2016a, p. 205-225.

ARNAU I SEGARRA, Pilar, «Nuevas identidades europeas: relaciones etnolingüísticas y sus representaciones literarias», *CÁTEDRA. Revista especializada en estudios culturales y humanísticos*, 13, 2016b, p. 39-55.

---, «L'hybridité identitaire dans une littérature émergente: l'écriture du "moi" hybride dans l'œuvre autobiographique des écrivains catalans d'origine maghrébine», *Babel, Littératures plurielles*, 33, «Littératures et arts contemporaines: l'hybridité à l'œuvre / 1», 2016c, p. 247-259. <<https://journals.openedition.org/babel/4540>>

---, «Laila o la deliberada invisibilidad de la cultura catalana», in Iwona KASPERSKA, Irlanda VILLEGAS y Amaia DONÉS MENDIA (eds.), *Ideologías en traducción. Literatura, didáctica, cultura*. Frankfurt am Main, Peter Lang Verlag, 2016d, p. 19-38.

---, «Dualidades femeninas contemporáneas: Imágenes de la mujer en la literatura catalana exófona», *CONFLUENZE. Rivista di Studi Iberoamericani. Dipartimento di Lingue, Letterature e Culture Moderne*, IX(2), 2017, p. 98-113. <<https://doi.org/10.6092/issn.2036-0967/7778>>

---, «Construyendo identidades literarias. Reflexiones entorno a las pertenencias canónicas de la escritura en catalán de autores de origen marroquí», in Khadija KARAZI y Adil BEN ABDELLATIF, *Azahar, olivo y hierbabuena. Aromas de una identidad mestiza hispanomarroquí*. Londres, Publicia, 2025, p. 154-172.

---, «Literatura catalana d'origen internacional. Propostes de sistematització evolutiva (2004-2024)», in María Isabel CORBÍ SÁEZ y Gabriel SANSANO (eds.), *Identités et mémoires en construction. Défis éthiques et esthétiques des narrations artistiques européennes intra-murs et migrantes (1989-2022)*. Berlin, Bruxelles, Chennai, Lausanne, New York, Oxford, 2026 [en curs de publicació].

---, «Los inicios de las narrativas afrodescendientes en Italia: reflexiones terminológicas», in Landry-Wilfrid MIAMPIKA MOUNDELE, *Africa y afrodescendencias: Imaginarios literarios y diálogos culturales*, 2027 [en curs d'edició].

BAKER, Mona, *Translation and Conflict. A Narrative Account*, London, Routledge, 2006.

BALLESTER-ROCA, Josep, «Fronteres, invisibilitats i innovació en la literatura catalana contemporània. Un balanç provisional», *Estudis Romànics*, 40, 2018, p. 367-379.

BERNECHEA NAVARRO, Sara, «Paratextos, producción espacial e inmigración: expectativas de lectura en *L'últim patriarca* de Najat El Hachmi», in Carmen MANZANO ROVIRA et al. (eds.), *ARBA 24. Acta Romanica Basiliensia. Traspasando fronteras*, 2013, p. 119-129.

CASTELLS, Ada, «Hem de treure'ns de sobre la xacra de la correcció política» (entrevista), *Avui – Cultura*, 6 de març de 2008, p. 10-11.

DOMINGO, Andreu, *Catalunya al mirall de la immigració. Demografia i identitat nacional*, Barcelona, L'Avenç, 2014.

EL HACHMI, Najat, *L'últim patriarca*, Barcelona, Planeta, 2008a (4ta. Edició), Premi Ramon Llull.

---, «L'Home que apostava pel matís», pròleg a *Els altres catalans*. Edició no censurada, de Francesc Candel. Barcelona, Edicions 62, 2008b, p. 7-11.

---, *Jo també sóc catalana* (2004), Barcelona, Edicions 62, 2010.

---, «Yo también soy catalana/Jo també sóc catalana», in Ana RUEDA, *El retorno/El reencuentro*. Madrid, Iberoamericana Vervuert, 2010, p. 243-255.

---, *La caçadora de cossos*, Barcelona, Edicions 62, 2012, (1a edició en aquest segell).

---, *La filla estrangera*, Barcelona, Planeta, 2015, Premi Sant Joan de Narrativa / Premi Ciutat de Barcelona.

---, *Mare de llet i mel*, Barcelona, Edicions 62, 2018.

---, *Sempre han parlat per nosaltres*, Barcelona, Edicions 62, 2019.

---, *El lunes nos querrán*, Barcelona, Ediciones Destino, 2021, Premio Nadal 2021.

---, *Dilluns ens estimaran*, Barcelona, Edicions 62, 2021.

FERNÁNDEZ PARRILLA, Gonzalo, «De indígena a catalana: representaciones textuales entre lo colonial y lo poscolonial», in Ángeles RAMÍREZ FERNÁNDEZ (ed.), *La alteridad imaginada: el pánico moral y la construcción de lo musulmán en España y Francia*. Barcelona, Bellaterra D.L., 2014, p. 253-279.

GUIA CONCA, Aitana, «Molts mons, una sola llengua. La narrativa en català escrita per immigrants», *Quaderns de Filologia. Estudis literaris*, XII, *Cruzando la Frontera*, 2007, p. 229-248.

GUILLAMON, Julià, «La ben integrada», *La Vanguardia*, suplement Llibres, 29 d'agost de 2015, p. 7.

GUZMAN MORA, Jesús, «La subversión del estereotipo: *El lunes nos querrán* (Najat El Hachmi, 2021)», in Romina GRANA (coord.), *Discursos, mujeres y artes. ¿Construyendo o derribando fronteras?*. Madrid, Dykinson, 2021, p. 106-120.

ISARCH, Antoni, «Najat El Hachmi, *L'últim patriarca*», *Els Marges* 86 (tardor), 2008, p. 131-132.

KING, Russell, CONNELL, John y WHITE, Paul, *Writing across Worlds. Literature and Migration*, London, Routledge, 1995.

MELÉNDEZ, Pablo, «La hija pródiga», *ABC*, 3 de febrer de 2008. <https://www.abc.es/espana/catalunya/abci-hija-prodiga-200802030300-1641609605257_noticia.html>.

POMAR-AMER, Miquel, *Diasporic Narratives of the Household. A Comparative Study of Writings by Catalan-Moroccan and British-Pakistani Authors (2004-2014)*. Tesi doctoral inèdita, University of Manchester, 2015.

PONS, Pere-Antoni, «Entre dos mons, sense pertànyer a cap» (ressenya de *Dilluns ens estimaran*), *Ara Llegim*, 13 de març de 2021, p. 46.

PORTA PERALES, Miquel, «Un premio a la medida», *ABC – Cataluña*, 8 de febrer de 2008. <https://www.abc.es/espana/catalunya/abci-premio-medida-200802080300-1641623945695_noticia.html>

PUNZANO SIERRA, Israel, «Una autora de origen marroquí gana el Planeta catalán», *El País*, 1 de febrer de 2008a, p. 8.

PUNZANO SIERRA, Israel, «Najat El Hachmi / Ganadora del Premio Ramon Llull. He intentado alejarme de unos orígenes que me duelen», *El País*, 2 de febrer de 2008b, p. 11.

RICCI, Cristián H., *¡Hay moros en la costa! Literatura marroquí fronteriza en castellano y catalán*, Madrid / Frankfurt am Main, Iberoamericana / Vervuert, 2014.

RIVAS, Ascensión, «El lunes perpetuo de Najat El Hachmi», *El Español*, Cultural, 16 de febrer de 2021. <https://www.elespanol.com/el-cultural/letras/20210215/lunes-perpetuo-najat-hachmi/559195757_0.html>

SEYHAN, Azade, *Writing outside the Nation*, Princeton, Princeton University Press, 2001.

ŠKRABEC, Simona, «Un assumpte familiar», *El País – Lletres*, 3 d'abril de 2008, p. 4.

STOLL, Georg, «Immigrant Muslim Writers in Germany», in John C. HAWLEY. (ed.), *The Postcolonial Crescent: Islam's Impact on Contemporary Literature*. New York, Peter Lang Verlag, 1998, p. 266-283.

YÁNIZ, Juan Pedro, «La marroquí Najat el Hachmi gana el Ramon Llull con *L'últim patriarca*», *ABC*, 1 de febrer de 2008. <https://www.abc.es/espana/catalunya/abci-marroqui-najat-hachmi-gana-ramon-llull-ultim-patriarca-200802010300-1641605456622_noticia.html>